

İRAK'TAKİ GÜVENLİK SORUNLARI

TERÖR ÖRGÜTLERİ İLE MİLİS GÜÇLERİNİN
GÖLGESİNDE ASKERİ YENİDEN YAPILANMA

OSMAN RİYAD

SETA | ANALİZ

OCAK 2021 · SAYI 342

IRAK'TAKİ GÜVENLİK SORUNLARI

TERÖR ÖRGÜTLERİ İLE MİLİS GÜÇLERİNİN
GÖLGESİNDE ASKERİ YENİDEN YAPILANMA

OSMAN RİYAD

COPYRIGHT © 2021

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları
ISBN: 978-625-7712-04-0

Uygulama: Said Demirtaş
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY
Tel: +49 30 201 88466

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Brussels BELGIUM
Tel: +322 652 0486

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
2003-2011 SONRASI IRAK ORDUSUNUN KURULUŞ SORUNLARI	8
ABD'İN GERİ ÇEKİLMESİ VE MUSUL'UN DÜŞMESİNDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR	9
IRAK GÜVENLİK TEŞKİLATININ YAPISAL SORUNLARI	10
IRAK GÜVENLİK TEŞKİLATININ OPERASYONEL SORUNLARI	13
HAŞDİ ŞABİ İLE İLİŞKİLERDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR	16
İKBY İLE İLİŞKİLERDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR	18
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	19

YAZAR HAKKINDA

OSMAN RİYAD

Irak'ın Tikrit Üniversitesi'nde İşletme Yönetimi Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladıktan sonra Ürdün'de Ortadoğu Üniversitesi'nde kriz yönetimi konusunda yüksek lisansını tamamlamıştır. SETA Dış Politika Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

ÖZET

Analizde Irak'taki güvenlik kurumlarının hem karşılaştığı sorunların niteliği tanımlanmakta hem de yapısal ve operasyonel sorunlar ele alınmaktadır.

2003'ten itibaren Irak'ta güvenlik sektörü ülkenin maruz kaldığı büyük krizlerle bağlantılı olarak stratejik ve taktiksel düzeyde çeşitli meydan okumalarla karşı karşıya gelmiştir. Gerek Irak iç siyasetinde gerekse bölgesel anlamda yaşanan önemli gelişmeler devlet otoritesini tehdit ederken bu durum ülkenin ulusal güvenliğine yönelik genel stratejisinin gözden geçirilmesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu analiz terör örgütlerinin tehditleri ve milis güçlerin resmi güvenlik teşkilatları aleyhinde artan nüfuzu karşısında Irak'taki siyasi iktidarın güvenliğin yeniden inşasıyla birlikte devletin saygınlığını ve otoritesini kazanmaya ve silahlı gücü tekeline almaya çalıştığı kritik bir döneme denk gelmiştir.

Analizde Irak'taki güvenlik kurumlarının karşılaştığı sorunların niteliği de tanımlanmaktadır. Bilhassa 2011'de ABD'nin Irak'tan çekilmesi ve 2014'te DEAŞ terör örgütünün ülkenin birçok bölgesini kontrolü altına almaya başlamasıyla Irak silahlı kuvvetlerinin gelişimini olumsuz etkileyen güvenlik olaylarının zamansal akışı incelenmektedir. Ayrıca güvenlik kurumlarının fonksiyonlarını etkili bir şekilde icra etmesini sınırlayan yapısal sorunların yanı sıra ilgili yapıların görevlerini yerine getirmesine ilişkin işlevsel sorunlar da ele alınmaktadır. Haşdi Şabi'nin Irak silahlı kuvvetlerine entegrasyonu konusunda karşılaşılan sorunlara değinilmekte, Federal Hükümet ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) arasındaki güvenlik ilişkisinde yaşanan sorunlar da irdelenmektedir.

GİRİŞ

Bir devlette ordu ve polis teşkilatı tüm alt bileşenleriyle birlikte devletin iç ve dış tehditlere karşı caydırıcılık ve iç güvenlik sorunlarını çözmek amacıyla sahip olduğu yetenekler temelinde devletin işlevselliğini sağlayan en önemli kurumsal yapılardan kabul edilir. Zira ilgili kurumsal yapı siyasal rejim, güvenlik ve ekonomik istikrarın korunması ve diğer ülkeler nazarında ulusal çıkarların temini bağlamında son derece büyük bir etkiye sahiptir. Ancak Irak'taki güvenlik teşkilatı, inşası ve gelişim süreci boyunca kendi çıkarları için istismar etmeye çalışan ve tarafsızlığı için pek de uğraşmayan siyasal rejimlerin kurbanı olmuştur.

2003'ten sonra Irak otuz beş yıl boyunca ülkeyi yöneten totaliter Baas rejiminin tümüyle çöküşünü temsil eden radikal bir değişime tanık olmuştur. Sistem temel yönelimleri, siyasal, güvenlik, ekonomik ve sosyal kurumlarıyla öncekinden tamamen farklı yeni ve demokratik bir hale gelmiştir. Ancak bu değişim doğrudan harici bir askeri müdahale yoluyla –Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 2003'teki işgaliyle– gerçekleşmiş ve bu müdahaleci devlet Irak toplumunun realitesi, koşulları ve tarihsel tecrübe birikimini dikkate almadan birtakım kararlar almıştır. Bunların başında önceki güvenlik kurumlarının ortadan kaldırılması ve yerine bileşenleri, yapısı

ve mantığı dengeden yoksun yeni kurumların teşkil edilmesi gelmiştir. Böylece ülke siyasal istikrarsızlık, toplumsal parçalanmışlık ve mezhepsel kavgalar ile gevşek güvenlik ortamıyla gerek terör ve fanatizm için gerekse silahlı militanlar ve sınır ötesi faaliyet gösteren örgütler için çekici hale gelmiştir.

Alınan kararlar doğrultusunda önceki güvenlik kurumlarından farklı olarak Irak'ta hem Federal Hükümete hem de IKBY'ye bağlı yeni güvenlik kurumları teşkil edilmiştir. Ancak bu kurumların güvenlik ve istikrarın korunmasındaki performans ve sorumluluklarına olumsuz etki edecek şekilde ciddi ve tehlikeli sorunlar ve meydan okumalar yaşanmıştır.

Bu analiz modern Irak tarihinin tanık olduğu en hassas dönemde bölgesel ve uluslararası arenanın siyasal ve güvenlik krizleri yaşadığı bir süreçte kaleme alınmıştır. Bu bağlamda hem Irak'ın ulusal güvenliğine yönelik genel stratejinin hem de güvenlik kurumları çevrelerinde milli muharebe doktrininin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bunun için de öncelikle sivilleri koruyan, Irak'ın tüm bölgelerinde terörle mücadele edebilen, sınırları ve ülkenin toprak bütünlüğünü muhafaza edebilen güçlü ve nitelikli bir ordunun inşa edilmesi sürecine katkıda bulunacak şekilde güvenlik güçleri ve silahlı kuvvetlerin yeniden yapılandırılması önündeki sorunlar ve engeller üzerinde durulması elzemdir.

2003-2011 SONRASI IRAK ORDUSUNUN KURULUŞ SORUNLARI

2003 sonrasında yeni bir askeri kurumun inşası süreci bilinen temelleriyle askeri örgütlenme bilimini karakterize eden doğru, profesyonel ve bilimsel bir vizyondan yoksundur. Kuruluşun başında sağlanabilecek silahların toplanması konu-

sunda hazırlıklar yapılmış, her bir askeri birimin başına askeri hazırlık ve deneyimiyle orantılı olmayan rütbelerde subaylar getirilmiştir. Bununla amaç açıktır: Bir yandan siyasi ve dini partilerin milislerini barındırmak öte yandan o dönemde koalisyon güçlerine silahlı bir destek hazırlamak.¹

Irak Savunma Bakanlığı, Amerikalı sivil yönetici Paul Bremer'in eski Irak ordusunun dağıtılması ve deneyimli binlerce subayın terhis edilmesi yönündeki kararından itibaren Irak'ın istikrar ve güvenliğini sürekli olarak etkileyen ciddi sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bir nesil yetişmiş deneyimli askerin ordudan kovulmasına neden olan bu karar Irak ordusunun bünyesini önemli ölçüde sarsan ve şu ana kadar onarılamaz zararlar veren en ağır darbelerden biri olmuştur. Diğer taraftan Bremer 7 Nisan 2004 tarihli 91 sayılı Koalisyon Otoritesi emri uyarınca partilere bağlı milis unsurlarının yeni orduya entegrasyonuna izin vermiştir.²

2003-2008 dönemi Irak ordusunun teşkili açısından benzersiz şekilde zorlu yıllar olmuştur. Nitekim Savunma Bakanlığının gönüllüleri istihdam etmesi, eğitmesi, silahlandırması, donatması ve hızla askeri birliklere ve muharip kuvvetlere dahil etmesinin ardından bu grubu –savaşma yetenekleri istenen düzeyde olmadığı ve fiili çatışmalara giremeyecek kadar acemi oldukları halde–olağanüstü şartlar ve çok kısa bir zaman diliminde silahlı ve terörist gruplara karşı çatışma ve operasyonlara göndermesi gerekmiştir.

Amerikan kuvvetlerinin geri çekilişinden hemen önceki dönem (2009-2011) nispeten güvenlik alanında istikrarın sağlandığına tanık olunmuş ancak silahlı kuvvetlerin yetenekleri Irak'ın kara, hava ve deniz savunmasında yaşadığı ciddi meydan okumalara karşı koyacak ölçüde henüz yeterince güçlendirilmiş değildir. 2011'de

Amerikan kuvvetlerinin ayrılmasından önce Irak'ın hava kuvvetleri, hava savunma ve deniz kuvvetleri komuta kademesi ve donanım açısından gelişimini tamamlayamamıştır.

Siyasi elitler de yeteneklerine uyumlu tehditler karşısında durabilecek şekilde ordunun yeniden yapılandırılmasına pek hevesli olmamış, kuruluş ilkeleri, muharebe doktrin ve sisteminin yeterince açık olmayan nihai yapısı olduğu gibi kalmış, muazzam kaynaklar heder edilmiştir. Bu durum yeni teşkil edilmiş modern Irak ordusunun yeterince karşı koyamadığı DEAŞ örgütünün Irak topraklarının üçte birini ele geçirdiği 2014 olaylarıyla kanıtlanmıştır.³

ABD'İN GERİ ÇEKİLMESİ VE MUSUL'UN DÜŞMESİNDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR

ABD muharip güçlerinin tamamen geri çekilmesinden sonra Irak sadece kendi güçlerine güvenerek şehirlerinde güvenlik ve düzeni sağlama sorunları yaşamıştır. Bu sorun aslında Irak kuvvetlerinin silah sahibi olan ya da şiddet kullanan tek taraf olmamasının yanı sıra bir hayli zayıf ve yetersiz olmasıyla ilgilidir.

ABD ordusu 2009-2011 arasında önce şehirlerden sonra da tüm eyaletlerden yavaş yavaş çekilmeye başladığında Irak'ın güvenlik sahasındaki komuta kapasitesi önemli ölçüde düşmeye başlamıştır. Güvenlik sahasındaki komutanların aşırı siyasallaşması güvenlik kurumlarını adeta ters dönmüş bir piramide dönüştüren faktörlerden biri olmuştur. Piramidin tepesinde birçoğu yolsuzluk fırsatları için birbirleriyle rekabet eden

1 İsmail Sudani, "Yeni Irak Ordusu Gerçeği ve Ardışık Aksiliklerin Nedenleri Üzerine Bir Bakış", Arap Diyalog Merkezi, (2015).

2 "Geçici Koalisyon Otoritesi 2004 Yılı 91 Sayılı Emri", *Irak Resmi Gazetesi*, Sayı: 3984, 15 Haziran 2004, s. 69.

3 Macid Kaysi, "Irak Ordusu: Güvenlik ve Savunma Sistemindeki Rolü", *Stratejik Politikalar Dergisi*, Sayı:1, (2018), s. 41.

üst düzey komutanlar ve karargahlardan oluşan geniş bir kesim yer almıştır. Alt kademelerde ise birçok düşük rütbeli subay ve astsubaydan oluşan oldukça sınırlı bir grup bulunmuştur. Bu ters dönmüş piramidin uzun süre dayanmayacağı bellidir ve bu yapı DEAŞ'ın saldırılarıyla hızla ve tamamen çökmüştür.⁴

Musul'daki gerileme ise ordu birliklerinin içinde bulunduğu koşulları iyi bilenler için sürpriz olmamıştır. Yine Suriye'deki durum ve bölgede yaşananlar, Şii-Sünni mezhep kutuplaşması yoluyla güvenlik ortamının bozulması genel olarak Irak ordusunu olumsuz etkilemiştir.

Askeri uzmanlar D. J. Elliott ve Barak A. Salmoni 2011 başlarında Irak güvenlik güçlerinin yalnızca hafif silahlara sahip silahlı gruplarla mücadele edebileceğine, Irak ordusunun Suriye iç savaşı patlak verdikten sonra DEAŞ örgütünün tümüyle sahip olduğu gibi tank, top, tanksavar ve hava savunma araçlarına sahip silahlı gruplara karşı orta ve yüksek yoğunluklu çatışmalara giremeyeceğine dikkat çekmişlerdir. Elliott Mart 2011'de "Irak ordusu, yüksek yoğunluklu konvansiyonel bir savaşta çökecektir" öngörüsünde bulunurken Salmoni ise Mayıs 2011'de daha açık bir tarzda şunları söylemiştir:

Irak güvenlik güçleri Irak'taki militanların yoğun tahkimatına saldırmakta ve etkisiz hale getirmekte ciddi güçlükler çekiyor.⁵

Florence Gaub ise ordunun çöküşünün başlıca nedeninin işlevsiz "sivil-asker ilişkileri" olduğuna işaret etmiştir. Sivil kontrol, hesapsız sualsiz tek başına dönemin başbakanı Nuri Maliki'nin elinde olmuş ve Irak ordusu ortak savunma sorumluluklarını yerine getirmek, askeri

deneyim ve sivil kaynaklar arasında karşılıklı denge sağlamak, hesap verebilirlik ve liyakat ilkelerini uygulamak, tarafların birbirlerinin işlerine müdahalesine son vermek üzere kullanmak yerine pasif bir sekteryen kurum haline gelmiş; sistemde güvensizlik, müdahalecilik ve dışlama öne çıkmıştır.⁶

Görüldüğü gibi ABD'nin Irak işgali ve ardından geri çekilmesi Iraklıları kendilerini inşa sürecinden mahrum bırakmış, kendi güvenlik algılarını oluşturma çabalarını heder etmiş, böylece terörizm Irak'ın vizyon ve olanaklarını yıpratın kan dökücü bir unsur olarak en etkin değişken haline gelmiştir.

IRAK GÜVENLİK TEŞKİLATININ YAPISAL SORUNLARI

Güvenlik teşkilatının yapısal sorunları 2003 sonrası Irak devletinin yapısı ve buna eşlik eden güvenlik ve savunma kurumlarını da etkileyen kurumsal sıkıntılarla bağlantılıdır. Örnek olarak siyasal sistemin işlevsizliği, askeri doktrinin yokluğu, mezhepçilik ve profesyonel olmayan yaklaşımlar, örgütlenme ve idari yapılanma sorunu, silahlanma ve askeri eğitim için bütüncül bir stratejinin bulunmaması sıralanabilir.

Siyasal Sistemin İşlevsizliği

2003 sonrası Irak siyasi partilerinin amacı siyasal sistem ve devlet çatısı altında faaliyet göstermekten ziyade bunları kontrol etmeye çalışmak olmuştur. Dolayısıyla bu partiler devletin askeri teşkilatına ve diğer silahlı güvenlik kurumlarına sızmaya uğraşmış, iktidarı ele geçirmek yolunda bunları siyasi çatışmanın arenası haline getirmiş-

4 Michael Knights ve Jabbar Jaafar, "Restoring the Iraqi Army's Pride and Fighting Spirit", Aljazeera, 8 Temmuz 2015.

5 D. J. Elliott, "The Missing Links: A Realistic Appraisal of the Iraqi Military", Defense Industry Daily Staff, 12 Temmuz 2011; Barak A. Salmoni, "Responsible Partnership the Iraqi National Security Sector after 2011", The Washington Institute, (Mayıs 2011), s. 11.

6 Florence Gaub, "An Unhappy Marriage: Civil-Military Relations in Post-Saddam Iraq", Carnegie Middle East Center, 13 Ocak 2016, <https://bit.ly/2Nc3Ily>, (Erişim tarihi: 24 Aralık 2020).

lerdir. Sünni ve Şii siyasi güçler devlet içindeki siyasi çatışmadan ziyade anlaşmazlıkları çözmek üzere silah kullanmaya başvurmuşlardır.⁷

Bir yandan siyasi sürecin dengesizliği ve kırılabilirliği diğer yandan siyasi oluşumlar arasındaki keskin bölünme zayıf ve hantal askeri kurumun siyasallaşmasına yol açarken siyasi ve sekteryen ayrışma sonucu muharebe yeteneği önemli ölçüde zayıflamıştır. Kürtler ise kendileri için tehdit teşkil edeceği endişesiyle güçlü bir ordu inşa edilmesini istememektedir. Nitekim Eylül 2017'deki referandumdan sonra ordu ile Peşmerge güçleri arasındaki çatışmaların nedeni de budur. Yine Sünniler hükümetin izlediği mezhepçi politikalar nedeniyle kurduğu ordunun da mezhepçi bir karakterde olduğunu düşünmüştür. Ayrıca işgalin gölgesinde orduya katılmayı utanç verici, onursuz ve uygun olmayan bir tavır kabul etmişlerdir ki bu da Irak güvenlik kurumunun teşkil sürecinde ciddi bir dengesizliğe neden olmuştur.

Askeri Doktrin Yokluğu

ABD'nin Irak'taki kötü yönetiminin sonucu olarak ortaya çıkan en önemli krizlerden biri Irak'ta askeri kurumun gelişigüzel teşkil edilmesidir. Dünyadaki herhangi bir askeri güç ister devlet içinde isterse uluslararası kriterler çerçevesinde olsun sadece yürürlükteki standart ve bağlamlara uygun olarak kurulur. Oysa kuruluş süreci yeni siyasi durumun bir yansıması olup partizan, mezhepsel veya etnik temellere dayalı siyasi kotalar öne çıkmıştır.

2003'ten sonra Irak'taki silahlı kuvvetlerin geneli eğitim ve silahlanma kaynaklarının farklılığı nedeniyle bütünsel bir askeri doktrine sahip olmamıştır. Bu durum özellikle çatışmalar, iç ve bölgesel anlaşmazlıklar karşısında devletin net

bir vizyon ve felsefesinin olmaması açısından siyasi yönün projeksiyonlarından biridir. Irak'taki siyasi ve askeri liderlik basit bir doktrin dahi ortaya koyamamış, ordunun kuruluş amacı esasen tehditler karşısında yardımcı olmak üzere Amerikan yönetiminin iradesi dahilinde iç düşmana karşı koymaktan ibaret olmuştur.⁸

2003 sonrası Irak siyasi partilerinin amacı siyasal sistem ve devlet çatısı altında faaliyet göstermekten ziyade bunları kontrol etmeye çalışmak olmuştur.

Mezhepçilik ve Profesyonel Olmayan Yaklaşımlar

Güvenlik teşkilatının inşasında mezhepsel aidiyetin dikkate alınması ise liyakat ve uzmanlık bir yana bırakılarak komuta kontrol sisteminin oluşumunu ve ordudaki makamların dağılımını etkileyen dezavantajlardan biridir. Genelkurmay başkanından başlayarak alt kademelere ve birliklerin teşkiline kadar böyle olmuştur. Dolayısıyla siyasi akım ve eğilimlerin üstünde yer alması gereken bu teşkilata da siyasi ve mezhepsel aidiyet müdahil olmuştur. Keza milislerin silahlı kuvvetler ve güvenlik teşkilatlarının inşasına entegrasyonu da verimlilik ve performans düzeyine önemli ölçüde olumsuz etki etmiştir. Nitekim düzenin sağlanması ve devletin otoritesinin sağlanması gibi görevlerini yerine getirmek üzere hem mezhepçilikten uzak, tarafsız ve siyaset üstü hem de profesyonel olması gereken askeri ve güvenlik teşkilatları ve yapılanmalarına bu milisler dahil olmuştur.

Profesyonel düzeyde 2005'te eğitim ve askere alma çabaları yoğunlaşmış, 2007'nin başında

7 Ali A. Almamoori, "The Army and Irregular Armed Groups in Iraq: The State versus the Ethnic Alternative", *Arab Center for Research and Policy Studies, Omran for Social Studies*, Cilt: 6, Sayı: 22, (2017), s. 125.

8 Kaysi, "Irak Ordusu: Güvenlik ve Savunma Sistemindeki Rolü".

Irak güvenlik güçleri için askere alma süreçleri artmış, bu kapsamda her beş haftada bir Irak ordusu için 14 bin asker alınmıştır. Altı yıl içerisinde Irak ordusunun büyüklüğü dörde katlanmıştır. Hızlı bir askere alma sürecinin bilhassa subayları olumsuz etkilediği açıktır. Çünkü orta ya da yüksek rütbeli subayları eğitmek yıllar hatta on yıllar alır. 2008’de kadroların doluluk oranı subaylar için yüzde 73, astsubaylar için yüzde 69 oranında olmuş ve buradaki boşluk 2018’e kadar doldurulamamıştır.⁹ Ayrıca önceki rejim döneminde düşük rütbeli iken ordudan atılan, büyük bölümü işgalden sonra terfi ve liyakat olmaksızın tekrar yüksek rütbelilerle göreve getirilip ordu ve güvenlik teşkilatlarının performansına bir hayli etki edebilecek üst düzey konumlara yerleştirilen çok sayıda subay bulunmaktadır.¹⁰

Irak ordusunun profesyonel olmayan yapısı yeteneklerini geliştirmesine ve karşılaştığı zorluklara dayanmasına engel olan en önemli faktörlerden biridir.

Irak ordusunun profesyonel olmayan teşkili yeteneklerini geliştirmesine ve karşılaştığı zorluklara dayanmasına engel olan en önemli faktörlerden biridir. Bu ise komuta ve yönetim pozisyonlarının etnik ve mezhepsel aidiyetlere göre dağıtım politikasının benimsenmesiyle gerçekleşmektedir.

9 Anthony Cordesman, “The U.S. Transition in Iraq: Iraqi Forces and U.S. Military Aid”, CSIS, 21 Ekim 2010, s. 22; “Special Inspector General for Iraq Reconstruction”, Quarterly Report to the United States Congress, (2010), s. 61; “Special Inspector General for Iraq Reconstruction”, Quarterly Report to the United States Congress, (2008), s. 98; “Inexcusable Failure: Progress in Training the Iraqi Army and Security Forces as of Mid-July 2004”, (Center for Strategic and International Studies, Washington, D.C.: 2004, s. 8; Lieutenant Colonel Carl D. Grunow, “Advising Iraqis: Building the Iraqi Army”, *Military Review*, (Temmuz-Ağustos 2006), s. 8-17.

10 Muhammed Selman Tai, “Irak Güvenlik ve Savunma Sisteminde Etnik Denge”, *Stratejik Politikalar Dergisi*, Sayı: 1, (2017), s. 85.

Örgütlenme ve İdari Yapılanma Sorunu

Irak güvenlik teşkilatı örgütlenme, idari yapının biçimi ve teşkilatların bağlı olması gereken emir komuta zinciri konusunda sorunlar yaşamaktadır. Yeni Irak ordusunun inşasında Amerikan ordusunun organizasyon modeli kopyalanmıştır. Irak Savunma Bakanlığının organizasyon yapısı 2003’teki Irak işgalinden sonra ABD sistemine göre düzenlenmiştir. Oysa Savunma Bakanlığı Irak ordusunun kurulduğu 6 Ocak 1921’den 9 Ocak 2003’e kadar İngiliz sistemine göre yürütülmüştür. Organizasyon biçimindeki bu değişim askeri konuların yönetiminde kullanılan mekanizmalar ve askeri-merkezi referans silsilesi açısından farklılık olduğu için büyük bir denge-sizlik oluşturmuştur.¹¹

Güvenlik teşkilatının komuta referans silsilesine bakıldığında görünüyor ki ordu kurumunun örgütsel yapısı işleyiş açısından hantal ve komuta kademelerinin sayısı bakımından fazladır. Bu da hareket esnekliğinde daralmaya, yetki çatışmasına, mali ve beşeri kaynakların israfına neden olmaktadır. Ayrıca bazı güvenlik teşkilatları ise ordu güçleri, mevcut güvenlik teşkilatları ve bunların muharebe yetenekleri aleyhine kurulmuştur.

Komuta merkezlerinin çokluğu nedeniyle komuta kontrol sistemi zayıflamış, güvenlik sistemi dışında yapılanmalar ortaya çıkmıştır, terörle mücadele güçleri, Haşdi Şabi ve Peşmerge bu örnekler arasında sayılmaktadır. Bunlar ise Savunma Bakanlığından ayrı olarak faaliyet göstermekte koordinasyon ve iş birliğinin mahiyeti konusunda ciddi sorunlara neden olmaktadır.

Yalnızca Savunma Bakanlığının kontrolündeki komuta merkezleri ve yapılanmaların varlığı halinde tüm bu zorluklar yaşanmayacağı gibi mali ve beşeri kaynakların heder edilmesi de söz konu-

11 Fevzi Berzenci, “Cesur Irak Ordusu ile Yeni Irak Ordusu Arasındaki İşlevsel Çalışma Farkı”, 4 Mart 2014.

su olmayacaktır. Bakanlık da sahip olduğu muharebe yeteneklerini güçlendirmek için daha fazla mali ve beşeri kaynaktan yararlanmış olacaktır.¹²

Silahlanma ve Askeri Eğitim için Bütünleşik Bir Stratejinin Olmaması

Irak silahlı kuvvetlerinin 2006'da hazırladığı silahlanma ve donatım planı en önemli güvenlik gereksinimlerinden biri olan mevcut tehditlerin ortadan kaldırılmasını sağlayamamış; düzensiz silahlı güçler, silahlı ve terörist örgütler karşısında yaşanan güvenlik tehdidi varlığını sürdürmüştür. Ayrıca silahlı milisler silahlanma ve istihbarat açısından ordunun yeteneklerini aşmıştır. Savunma bütçesi iç savaş sırasında ordunun ihtiyaç duymadığı teçhizat ve silahların satın alınmasına harcanmıştır. Bu ise Irak silahlı kuvvetlerinin inşasını ve performansını olumsuz etkileyen gerçek bir sorun oluşturmuştur. Ayrıca silahlanma ve donatım stratejisi bağlamında muhtemel tehditlere ayak uyduramayan silahların temin edildiği muazzam (yolsuzluk sözleşmeleri dahil) mali ve idari yolsuzluklar ortaya çıkmıştır.¹³

Yine önerilen sözleşmelerin çoğu düzenli ve konvansiyonel düşmana karşı koymaya yönelik konvansiyonel silahların (F-16, top, havan, tank) satın alınmasını amaçlamıştır. Oysa hükümet bu kaynakları helikopter, zırhlı araçlar, mayın temizleme ekipmanları, gelişmiş istihbarat araçları, özel muharebe eğitimleri gibi mobilite hızı yüksek esneklik ve acil müdahale kabiliyeti sağlayacak silahlarla ordunun donatılmasına yönelik sözleşmelerde kullanabilirdi. Ayrıca yeni Irak ordusunun eğitimi için Irak dışından ticari sözleşmelerle iş yapan çok sayıda eğitim kurumu

bulunmaktadır. Yeni silahlı kuvvetlerin inşasına eşlik eden eğitim süreçleri ve operasyonları ABD, İngiltere, Avustralya, Kanada, Almanya, Fransa, Ürdün, İran ve Ukrayna arasında bölünmüştür. Bu durum eğitim ekollerinin çoğalmasına, silahlı kuvvetlerin ulusal bir askeri doktrinden ve entegre angajman kurallarından mahrum kalmasına yol açmıştır. Modern orduların kuruluşunda bu durum çok önemlidir. Keza yeni ordu için nitelikli unsurların seçiminde yaşanacak zihinsel, fiziksel ve bilimsel bir başarısızlık bir kilometre taşı olmuştur. Bu nedenle yeni ve eski eğitim sistemleri arasındaki fark yeni ordu mensupları için ciddi bir zorluk teşkil etmektedir.

IRAK GÜVENLİK TEŞKİLATININ OPERASYONEL SORUNLARI

Operasyonel sorunlar güvenlik ve savunma teşkilatlarının faaliyetlerine eşlik etmekte ve bu kurumların işlevlerinde kötü performans sergilemelerine katkıda bulunmaktadır. Bunlar silahlı kuvvetlerin yeteneklerinde entegrasyon eksikliği, ordu ve güvenlik teşkilatları arasındaki işlevsel rollerin çakışması, lojistik kaynaklar sorunu, artan harcamalar ve coğrafi zorluklardır.

Silahlı Kuvvetlerin Yeteneklerinde Entegrasyon Eksikliği

Amerika Birleşik Devletleri; hava kuvvetleri, deniz kuvvetleri, hava savunma ve askeri havacılık gibi Irak ordusunun temel kuvvetlerini oluşturmadığı gibi top, zırhlı araç, askeri mühendislik, elektrik ve makine mühendisliği, ikmal, ulaşım, idari sınıf, askeri tıp gibi ordunun en önemli hizmet sınıflarını da teşkil etmemiştir. Tek yapılan ateş gücü en

12 Sami Zubeydi, "Savunma ve İçişleri Bakanlıklarının Mevcut Yapısı: Kaynak İsrافی", *ez-Zaman Gazetesi*, 22 Ocak 2016.

13 Hakim Zamili, "2003'ten Bu Yana Irak'ın Silahlanma Sözleşmelerinin Değeri 149 Milyar Dolar", *Arabi Cedit*, 22 Temmuz 2015, <https://bit.ly/2UiyNuz>, (Erişim tarihi: 24 Aralık 2020).

düşük, idari ve teknik altyapı desteği sağlanmaksızın hafif ve orta silahlarla donatılmış kolordular ve tugaylar oluşturmak olmuştur.¹⁴ Bu durum, fazla fiziksel ve lojistik askeri gücü olmadığı için devletin sınırlarını savunabilecek caydırıcı yetenekte güçlerin bulunmamasına yol açmıştır. Nitekim kara kuvvetleri askeri ve eğitim yetenekleri önemli ölçüde değişken olan hafif piyade kuvvetlerinden ibarettir. İkinci olarak hava kuvvetlerinin askeri yetenekleri hava indirme, havadan keşif, havadan destek de dahil olmak üzere kara kuvvetlerine tam ve yeterli hava desteği ve takviye sağlamak için entegre değildir. Bu da DEAŞ ile mücadele sırasında uluslararası koalisyon güçlerinin istihbarat ve lojistik desteğinin yanı sıra hava desteği sağlamasını acil bir ihtiyaç haline getirmiştir. Kuşkusuz bu Irak silahlı kuvvetlerinin inşasında büyük bir başarısızlıktır. Üçüncü olarak Irak deniz kuvvetleri basit bir nehir gücü ve son derece basit savaş gemilerinden ibaret olup adeta sahil güvenlik gücü gibi teşkil edilmiştir. Dördüncü olarak güvenlik teşkilatlarının kuruluş aşamasında istihbarat yönünün zayıflığı Irak'ta güvenlik sisteminin bozulmasının başlıca sebeplerden biri olmuştur. Askeri istihbarat sistemi ya da istihbarat teşkilatları potansiyel tehditlerin seviyesine ayak uyduramamış; ilerideki saldırıları, muhtemel saldırıların nitelik ve çapını, bunların nasıl önleneceği ve etkisiz hale getirileceğini öngörememiştir.¹⁵

Ordu ve Güvenlik Teşkilatları Arasındaki İşlevsel Rollerin Çakışması

2003'ten sonra güvenlik ve savunma işlevleri arasında büyük bir karışıklık yaşanmıştır. Bu da ordunun siyasete karıştırılması ve temel fonksiyon-

nundan çıkarılması hatasının devamı niteliğinde bir hata olmuştur. Zira ordu şehirlerdeki güvenlik operasyonlarına gönderilmiş, şehirlerdeki yollara konuşlandırılmıştır. 2011'de Amerikan güçlerinin çekilmesi, silahlı çatışmaların azalması ve ülkede nispeten güvenliğin sağlanmasından sonra bile ordu şehirlerdeki kışlalarda kalmaya devam etmiştir. Bu da ordu komutanlarının şehir, kasaba ve nahiye yönetimlerine müdahalesi ve hakimiyeti nedeniyle yerel yönetimleri kayda değer ölçüde etkilemiştir.

Ordu ve polise bağlı güvenlik güçlerinin sayısı arttırıldığı ve bütçeleri muazzam boyutlarda şişirildiği halde ülkede güvenlik sağlanmadığı gibi hükümet güçlerinin ülke topraklarını koruması ve şehirleri savunması da mümkün olmamıştır. Bu çakışma güvenlik durumunun bozulması ve ordunun Irak toplumu nezdinde imaj kaybetmesinde önemli bir etkidir. Irak ordusunun dış tehditlere karşı koyan bir konumdan iç güvenlik görevleri yapan bir orduya dönüşmesi bu teşkilatın iç çekişmelere düşmesine; Havice, Diyala, Felluce ve Ramadi'de sivillere ve göstericilere karşı katliamlar gerçekleştirmesine neden olmuştur. Böylece ordu "milli" niteliğini kaybetmiştir. Çünkü teşkilenden itibaren sekteryen/mezhapçı politikalara boyun bükmüş ve bu da Irak halkının diğer bileşenlerine karşı sergilediği davranışlara olumsuz yansımıştır.

Lojistik Kaynaklar Sorunu

İdari sistem yaygın mali ve idari yolsuzluklar nedeniyle lojistik destek sağlayamamıştır. Amerikan Savunma Bakanlığı Pentagonun Irak silahlı kuvvetlerinin lojistik desteğine ilişkin bir raporuna göre 2009'da Irak Savunma Bakanlığı bütçesinin 1,91 milyar dolara tekabül eden yüzde 70'i maaşlara, 1 milyar dolara tekabül eden yüzde 24'ü ise teşvikler, risk ödenekleri ve ödüller gibi nedenlerle yine askerlere tahsis edilmiştir. Hava

¹⁴ Araştırmacının Kurmay Albay Hatim Fellahi ile gerçekleştirdiği röportaj, SETA, 20 Nisan 2019.

¹⁵ Selim Katı, "Irak'ın Ulusal Güvenliğini Güçlendirmede İstihbarat Çabalarının Rolü", Müstakbel Stratejik Araştırmalar Merkezi, 16 Mart 2019.

kuvvetleri, topçu birlikleri, lojistik hizmetler, istihbarat, muhabere ve tıbbi birimler kurulmasına yönelik yeni projeler de iptal edilmiştir. Yıllık askeri bakım faturası ise 2009 bütçesinde 360 milyon dolar olmuştur.¹⁶

2011'e gelindiğinde Irak ordusunun lojistik birimlerinin yüzde 40'ı ve İçişleri Bakanlığına bağlı federal polis gücünün ise yalnızca yüzde 15'i teşkil edilirken Irak ordusuna bağlı on dört tümen bünyesinde ise iki topçu taburu kurulabilmiştir. Üstelik federal polis birimleri ve Irak ordusu RPG-7 roketatarları dışında ağır tanksavar silahlarına da sahip değildir.¹⁷

Artan Harcamalar Sorunu

Peş peşe gelen hükümetlerin en önemli hedefi ve tüm hükümetlerin en acil gündemi olduğundan hükümet harcamalarının büyük kısmının güvenlik ve savunmaya ayrılması zorunluluk olmuştur. Askeri harcamalar kara, hava ve deniz kuvvetleri ve bunlara ait silah, mühimmat ve teçhizatı yoluyla sadece ordu kuvvetleri ile sınırlı kalmamış aynı zamanda başbakanlar ya da diğer bakanların kontrolünde olan, orduya destek veren ve güvenliği sağlayan paramiliter güçlerin sınıf, silah ve mühimmatına da ayrılmıştır. Bu tür güçler genellikle Irak gibi istikrarsız ülkelerde yaygındır.¹⁸

Irak'taki askeri harcamalar ordunun stratejik hedefi olan güvenlik ve savunmaya hizmet eden harcamalardır. Oysa savunma harcamaları 12 bin kişiden oluşan terörle mücadele teşkilatı, 122 binden fazla kişiden oluşan Haşdi Şabi örgütü (2016'dan bu yana) ve Milli Güvenlik

Konseysi gibi diğer teşkilatlara yönelik harcamaları da içermektedir. Ayrıca bir yandan askeri operasyonlar yapmayı öte yandan terörle mücadele etmeyi amaçlayan bu teşkilatın bünyesinde bulunduğu İçişleri Bakanlığının harcamalarını da kapsamaktadır.¹⁹

Irak'ın askeri harcamaları ülke ekonomisini tüketmekte ve olumsuz etkilere neden olmaktadır.

Irak'taki askeri harcamaların yükünün ne olduğu birbirini izleyen bütçelerde güvenlik ve savunmaya harcanan paranın değeri, hükümetin toplam harcamaları içinde teşkil ettiği oran ve GSYH içindeki payı yoluyla belirlenebilir. 2019 bütçesindeki askeri harcamalar toplam kamu harcamalarının yüzde 19'unu teşkil eden 25 trilyon Irak dinarına ulaşmıştır ki bu miktar sosyal harcamaların (sağlık, çevre, eğitim) üç katından büyüktür. Dolayısıyla imar bütçesinden ziyade savaş bütçesi izlenimi vermektedir.²⁰ Karar yapıcılarının en çok karşılaştığı sorunlardan biri bu durumdur. Zira maaşları toplam askeri harcamaların yüzde 76'sı olan, 14 milyar dolara tekabül eden 17 trilyon dinarı aşan güvenlik güçlerinin sayısının azaltulmasına yönelmesi zordur. Öte yandan diğer askeri harcama kalemlerinin düşürülmesi de pek mümkün değildir çünkü zaten bunlar küçük bir yüzde teşkil etmektedir.

Görüldüğü üzere Irak'ın askeri harcamaları ülke ekonomisini tüketmekte ve olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bununla birlikte savunma yeteneklerinin azalmasından kaçınmak için harcamaların ciddi derecede düşürülmesi zordur.

16 "Measuring Stability and Security in Iraq, Report to Congress in Accordance with the Department of Defense Supplemental Appropriations Act 2008", Department of Defense, (Section 9204, Public Law, 110-252), 31 Aralık 2009, s. 55.

17 Elliott, "The Missing Links: A Realistic Appraisal of the Iraqi Military".

18 Tobias Böhmelt ve Govinda Clayton, "Auxiliary Force Structure: Paramilitary Forces and Pro-Government Militias", University of Kent, 15 Ocak 2016, s. 1.

19 Mustafa Abdurrezzak, "DAEŞ Sonrası Irak Askeri Harcamalarının Ekonomik İstihdamı", *Lark Journal for Philosophy, Linguistics and Social Sciences*, Cilt: 2, Sayı: 30, (2018), s. 463-477.

20 Nebil Musevi, "Irak'ın 2019 Bütçesinde Kim Kazandı, Kim Kaybetti?", İraqi Economists Network, Finansal Politika Belgeleri, 2 Ocak 2019, s. 10.

Irak ekonomisi bilhassa petrol ihracatına bağlı gelirlerin azalması sorununu yaşamaktadır. Bu da ekonomi politikaları yapımcılarının askeri ve güvenlik harcamalarının kamu harcamaları üzerindeki yükünü azaltmaya dönük çözüm arayışına girmesini zorunlu hale getirmektedir.

Bağdat yönetiminin Aralık 2017’de DEAŞ’a karşı zafer ilan etmesinin akabinde ise şehirlerde varlık gösteren ve şehirlerin karar mekanizmalarını kontrol eden Haşdi Şabi güçleri sorunu ortaya çıkmıştır.

Coğrafi Zorluklar

Coğrafi konum devletin askeri doktrininin oluşturulmasında önemli bir rol oynar. Çünkü devletin ulusal güvenliğini sağlamak üzere her tür baskı ve dış müdahaleye karşı tam egemenlik sahibi bir silahlı kuvvetlerin büyüklüğünü ve niteliğini belirler. Ancak Irak’ın coğrafi konumu askeri sistemin inşası yönünde sorunlar teşkil etmiştir. Irak’ın uzun sınırlara sahip olması topraklarını savunma görevini zorlu ve zahmetli bir hale getirmektedir. Bilhassa bölgedeki komşu ülkelerle pek çok sınır sorunu ve su kaynakları konusunda anlaşmazlığı bulunmaktadır. Ayrıca dağlık bölgelerde ve uçsuz bucaksız çöllerde varlık gösteren terörist gruplar genel olarak ülkenin ulusal güvenliği ve toprak bütünlüğü açısından ciddi riskler taşıyan faktörler arasındadır. Bu nedenle geniş ve farklı arazi tiplerine sahip toprakları ve topografyası (dağlar, ovalar, tepeler, çöller) coğrafi çevre koşullarına bağlı olarak iyi hareket kabiliyetine sahip farklı sınıflarda silahlı kuvvetlerin hazırlanmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla Irak silahlı kuvvetlerinin daha geniş manevra

kabiliyeti kazanmasını ve ardından da sınırın herhangi bir tarafından gelebilecek tehditleri bertaraf edebilmesi için kara kuvvetlerinin zırhlı birlikler, mekanize birlikler ve mobilize birlikler (hava indirme) şeklinde hazırlanmasını zorunlu kılmaktadır.

HAŞDİ ŞABI İLE İLİŞKİLERDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR

Haşdi Şabi güçleri “silahlı kuvvetler başkomutanı” olan başbakana bağlı bir kurul ile ilişkilidir ve terör örgütü DEAŞ’ın kontrolündeki bölgelerin kurtarılmasında önemli bir rol oynamıştır. Buna rağmen Haşdi Şabi de diğer Irak güvenlik ve savunma teşkilatlarında olduğu gibi “yapısal ve operasyonel” sorunlar yaşamaktadır.

Örgütlenme ve İdari Bağlantı Sorunu

Silahlı gruplar konusunda uzman olan Hişam Haşimi Haşdi Şabi’yi şöyle tanımlamaktadır:

Mezhepsel, etnik, politik, finansal ve askeri açıdan farklı silahlı fraksiyonlardan oluşan bir grup olup Irak’ın farklı askeri ve polis ekollerinin akım ve ekollerini içeren düzensiz bir teşkilattır. Hibrit savaş deneyimleri ve eğitimlerini kullanır. Şii, Sünni ve Kuzey Irak bölgelerindeki azınlıkların muhtelif fraksiyonlarını içeren toplama bir gruptur.²¹

Bu tanıma göre şu sonuçlar çıkmaktadır:

- Haşdi Şabi yeterli sayıda askeri eğitimden geçmiş subaya sahip olmadığından emir komuta zinciri ve hiyerarşi sisteminden yoksundur.

21 Hişam Haşimi, “Haşdi Şabi: Sorunlar ve Çözümler”, Uluslararası ve Stratejik Araştırmalar için Politika Oluşturma Merkezi, 30 Nisan 2018.

- Teşkilatta görev ve sorumluluklar irili ufaklı teşkilatlar dahilinde kişiler arasında belirlenmektedir.
- Haşdi Şabi Başkomutanlığı ile Irak Genelkurmayı ve Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığı arasında bağlantı yoktur ve nizami silahlı kuvvetlerin genel düzen ve bağlamı dışındadır.
- Her grubun içerdiği sayı, yaş aralığı, gayrinizami kamplar, kışlalar, atölyeler, depolar, silah ve saldırı türleri, coğrafi yayılım, fahri rütbe ve üniforma, eğitim ve silahlanma düzeyi, sancak ve flama isimleri vs. farklı olduğundan askeri disiplin konusunda anlaşmaya varılması zordur.

Eski Başbakan Adil Abdülmehdi 18 Haziran 2019'da Haşdi Şabi yapılanmasına ilişkin bir kararname yayımladıktan sonra Eylül 2019'da teşkilatın organizasyon yapısı onaylanmış, yeni yapıyla çelişen önceki tüm unvan ve pozisyonlar da ilga edilmiştir. Haşdi Şabi'nin örgütsel yapısına bakıldığında görüyoruz ki işlevsel ve idari entegrasyon çok sayıda farklı muharebe ve istihbarat sınıflarının varlığı ve geniş çaplı coğrafi yayılım açısından bütünlük bir teşkilattır.

Bu da resmi güvenlik teşkilatlarının kararlarından tamamen bağımsız bir örgüt olduğunu ve yegane tek yönlü bağlantısının Haşdi Şabi başkanı üzerinden başbakan ile olduğunu göstermektedir. Bu yüzden şu zorluklarla karşı karşıya gelmektedir: Düzenli Irak silahlı kuvvetleri Haşdi Şabi'nin savaş doktrininden farklı bir askeri doktrine sahiptir. Haşdi Şabi'nin Irak silahlı kuvvetlerine entegre edilmesi ve askeri sistem içerisinde tamamen askeri karar alma bütünlüğünün sağlanması zordur. Düzenli Irak silahlı kuvvetlerinin komuta kontrol sistemi ve örgütsel yapısı Haşdi Şabi'den tamamen farklıdır. Haşdi Şabi'nin içerideki ve

dışarıdaki dini referanslarla olan ilişkisi, bunun nasıl çözüleceği ve Irak devletinin silahlı kuvvetlerine bağlılığa nasıl dönüştürüleceği tam bir muammadır.²²

Haşdi Şabi Mensuplarının Profesyonel Teşkilat Eksikliği

Haşdi Şabi güçlerine katılan kişilerin çoğu DEAŞ örgütünün Irak'ın orta ve güney eyaletlerine uzanması riskine karşı koymak üzere gönüllü olarak bir araya gelmiş heyecanlı genç gruplardır. Güvenlik tehditlerine hızla karşılık verme ihtiyacından ötürü askere alma, donatma ve hazırlık süreçleri birkaç haftayı aşmayan rekor sürelerde tamamlanmıştır. Hiçbir ön eğitim süreci söz konusu olmadığı gibi Haşdi Şabi içindeki orta düzey rütbeli subaylar da komuta için yeterli deneyim ve eğitime sahip değildir.

Haşdi Şabi Güçlerinin İşlevsel Rolünün Belirsizliği

DEAŞ ile yaşanan çatışmaların sona erip hükümetin Aralık 2017'de üç yıl süren mücadele sonunda bu terör örgütüne karşı zafer ilan etmesinden sonra şehirlerde varlık gösteren ve şehirlerin karar mekanizmalarını kontrol eden Haşdi Şabi güçleri sorunu ortaya çıkmıştır. Haşdi Şabi ekonomik ofisler kurmuş, DEAŞ'tan dolayı mağdur olan bölgelerin halklarına karşı mezhepçi davranışlarda bulunmuştur. Bu durum öncelikle bu bölge halkları nezdinde Haşdi Şabi'nin imajını zedelemiş, güven ortamı hissedilmemesi ve yıkılan şehirlerin yeniden imarına yönelik süreçlerin durdurulması yerinden edilen insanların evlerine dönmek konusunda güvensizlik yaşamasına neden olmuştur.²³

22 Hatim Fellahi, "Hukukun Uygulanması ve Milislerin Egemenliği Arasında Bağdat Hükümeti", Rasam Stratejik Araştırmalar Merkezi, <https://bit.ly/2KJAsoh>, (Erişim tarihi: 24 Aralık 2020).

23 M. Knights, *The Future of Iraq's Armed Forces. Baghdad*, (Al-Bayan Center Publications Series, Bağdat: 2016), s. 30.

Haşdi Şabi güçlerinin bilhassa parlamentoda ve hükümette siyasi nüfuza kavuştuktan sonra devletin güvenlik kurumları ile ilişkilerinde yaşanan sorunların kısmen veya tamamen devam edeceği öngörülmektedir. Ayrıca bu sorunlara gerçekçi çözümler bulunması için stratejik programlar hazırlanması gerekeceği anlaşılmaktadır.

Irak güvenlik teşkilatının karşı karşıya olduğu sorunlardan biri de IKBY bölgesiyle askeri ve güvenlik ilişkisi bağlamında tezahür eden meydan okumalardır.

IKBY İLE İLİŞKİLERDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR

Irak güvenlik teşkilatının karşı karşıya olduğu sorunlardan biri de IKBY bölgesiyle askeri ve güvenlik ilişkisi bağlamında tezahür eden meydan okumalardır. Bağdat ve Erbil yönetimleri arasında yetki sınırları ve tartışmalı bölgelerin kontrolü konusunda çatışmalar halen devam etmektedir. Kalıcı 2005 Irak Anayasası güvenlik ve savunma konularını federal otoritenin yetki alanına yerleştirmiştir. Bu yetkiler arasında ulusal güvenlik politikası belirlemek ve uygulamak, silahlı kuvvetleri teşkil etmek, yönetmek ve siyasi işlere ya da yetki devri sürecine karışmaksızın sivil otoriteye bağlamak yer almıştır. Buna göre başbakan “silahlı kuvvetler başkomutanı” görevini yürütür, tüm güvenlik bakanlıkları, muhaberat ve istihbarat teşkilatları ona bağlıdır. Özel rütbe sahipleri, genelkurmay başkanı ve yardımcılarını ile tümen komutanı üstü tüm kademeleri, ulusal istihbarat başkanı ve güvenlik teşkilatları

nın başkanlarını tayin etmek parlamento onayının ardından onun yetkisindedir.²⁴

IKBY bölgesi şu anda federal sistemdeki tek bölge olduğundan güvenliğe ilişkin yetki ve görev alanlarının uygulanması meselesinde sorunlar ortaya çıkmakta, federal hükümet ile Erbil yönetimi arasında uyuşmazlıklar yaşanmaktadır. Bu bağlamda anayasal çelişkilere ilişkin şu sorular gündeme gelmektedir:

Öncelikle Irak Anayasası'nın 110. maddesine göre ulusal güvenlik politikasının belirlenmesi ve uygulanması ile Irak'ın sınır güvenliği ve savunmasını üstlenen silahlı kuvvetlerin teşkili federal hükümetin görev ve yetki alanında yer almaktadır. Anayasa'nın 121/5. maddesi ise bölgesel hükümetlere polis, güvenlik ve bekçi gibi bölgelerin iç güvenliğini sağlayan güçler kurulması ve düzenlenmesi yetkisi vermektedir.

Bu iki maddede açıklığa kavuşturulması gereken bir karışıklık ve çatışma bulunmaktadır. Zira Irak sınırlarını korumak yalnızca Savunma Bakanlığının yetkisindedir değil aynı zamanda Federal İçişleri Bakanlığı da kendisine bağlı sınır muhafaza güçleriyle ülke sınırlarını koruma sorumluluğunu üstlenmektedir. Dolayısıyla bölgelerin otoriteleri ile merkezi hükümetin otoritesinin yetkileri çakışmaktadır. Burada ordu ile koordinasyon halinde Irak'ın tüm sınırlarını koruma yetkilerini elinde bulunduracak merkezi düzeyde komuta edilen sınır muhafaza güçlerine duyulan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır.

İkinci olarak Kürt bölgesel anayasa taslağının 104/12. maddesine göre ise “Irak federal silahlı kuvvetlerinin Kürt Parlamentosunun onayı olmaksızın bölgeye girmesi yasaktır”.²⁵ Varsayımsal olarak federal silahlı kuvvetlerin ülkeyi savunma işlevini yerine getirmek amacıyla

24 “Irak Cumhuriyeti Anayasası”, Irak Cumhuriyeti Irak Temsilciler Meclisi, <http://ar.parliament.iq>, (Erişim tarihi: 24 Aralık 2020).

25 “Irak Kürdistan Bölgesi Kanun Tasarısı Metni”, gov.krd, <http://cabinet.gov.krd>, (Erişim tarihi: 24 Aralık 2020).

tüm Irak toprakları üzerinde hareket serbestisine sahip olması gerekir. Bu kanun aslında tek bir devletin sınırları ve siyasal sistemi içerisinde farklı askeri ve örgütsel doktrinlere sahip iki ayrı ordu yapılanmasına götürmektedir. Bu da gerek güvenliğin kötü yönetilmesi gerekse finansman, komuta ve kontrol bağımsızlığı yönünden devleti zayıflatmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

ABD 2003'te gerçekleştirdiği işgal sonrası öncelikle yerleşik kurumları tamamen ilga etmiş ve ardından Baas rejimine karşı oluşturduğu yerel aktörlerle iş birliği içinde 2015'te yeni bir Irak Anayasası oluşturmuştur. Yeni Anayasa ile birlikte ülkede genel olarak devletin siyasi ve idari yapısına, özel olarak da güvenlik bürokrasisi ve kurumsal yapısına ciddi derecede etki eden önemli radikal değişimler yapılmıştır. Ancak Amerikan işgali altında yapılan tepeden inme köklü değişimler ve dizaynlar hem meşruiyet sorununa yol açmış hem de ülke gerçekleriyle örtüşen bir model ortaya koyamamıştır. Ordu ve güvenlik teşkilatlarının dağıtılması askeri kontrol süreci ve komuta kademesi üzerine olumsuz bir şekilde yansımıştır. Irak askeri ve güvenlik kurumu ülkenin etnik ve mezhebi dengeleri bağlamında tüm Irak halkını temsil edebilecek bir hüviyet kazanamamıştır. Yine güvenlik bürokrasisinin gerek kurum içerisinde gerekse siyasi otorite ve halk arasındaki siyasi çatışmalardan uzak kalamadığı görülmektedir. Savunma ve İçişleri bakanlıkları arasındaki rol ve görev dağılımı (yetki paylaşım) sorunu stratejik bir

güvenlik sorunu olarak varlığını sürdürmektedir. Bu durumun düzelmesi için her bir bakanlığın görev ve sorumluluklarını belirlemek üzere ciddi ve gerçekçi bir çözüm gerekmektedir. Ayrıca Bağdat ve Erbil yönetimleri arasında hem Irak federal hükümet güçlerinin bölge içindeki yetkileri ve yetki alanlarına ilişkin anlaşmazlık sürmekte hem de tartışmalı bölgelerde güvenlik ve askeri iş birliği mekanizması belirsizliğini korumaktadır.

Bu nedenle Irak güvenlik teşkilatı yeniden yapılanmak, donanmak ve mevcut aksaklıkları gidermek üzere kapsamlı bir yeniden teşkilatlanmaya muhtaçtır. Güvenlik bürokrasisi içinde kök salmış yolsuzluklarla mücadele için ise sivil denetim mekanizması inşa edilmelidir.

Yine güvenlik kurumlarının siyasi partilerin nüfuzundan korunmasına ve Irak toplumunun tüm kesimlerinin katılımıyla açık ve kapsamlı bir güvenlik stratejisinin oluşturulmasına yönelik yasal mevzuata ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan ordunun güçlü bilimsel programlara göre hazırlık, eğitim ve rehabilitasyon eksiklerinin giderilmesi, yabancı güçlere ihtiyaç duymaksızın Irak vatandaşlarının güvenliğini ve ülkenin toprak bütünlüğünü savunma amaçlı profesyonel bir ulusal doktrin çerçevesinde en iyi silah ve teçhizat ile donatılması; silahlanma, donatım, eğitim ve barınma stratejilerinin gözden geçirilmesi, geçmişten gelen açıklarının kapatılması gerekmektedir. Ayrıca amaç, hedef, görev ve sorumlulukların yeniden belirlenmesi şarttır. Tüm Irak sathında Haşdi Şabi unsurlarının komuta kontrol yapısı da dahil olmak üzere Irak ordusu çatısı altına alınması ve ülkedeki ikili yapının son bulması gerekmektedir.

IRAK'TAKİ GÜVENLİK SORUNLARI

TERÖR ÖRGÜTLERİ İLE MİLİS GÜÇLERİNİN GÖLGESİNDE ASKERİ YENİDEN YAPILANMA

OSMAN RİYAD

SETA | ANALİZ

2003'ten itibaren Irak'ta güvenlik sektörü ülkenin maruz kaldığı büyük krizlerle bağlantılı olarak stratejik ve taktiksel düzeyde çeşitli meydan okumalarla karşı karşıya gelmiştir. Gerek Irak iç siyasetinde gerekse bölgesel anlamda yaşanan önemli gelişmeler devlet otoritesini tehdit ederken bu durum ülkenin ulusal güvenliğine yönelik genel stratejisinin gözden geçirilmesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu analiz terör örgütlerinin tehditleri ve milis güçlerin resmi güvenlik teşkilatları aleyhinde artan nüfuzu karşısında Irak'taki siyasi iktidarın güvenliğin yeniden inşasıyla birlikte devletin saygınlığını ve otoritesini kazanmaya ve silahlı gücü tekeline almaya çalıştığı kritik bir döneme denk gelmiştir.

Analizde Irak'taki güvenlik kurumlarının karşılaştığı sorunların niteliği de tanımlanmaktadır. Bilhassa 2011'de ABD'nin Irak'tan çekilmesi ve 2014'te DEAŞ terör örgütünün ülkenin birçok bölgesini kontrolü altına almaya başlamasıyla Irak silahlı kuvvetlerinin gelişimini olumsuz etkileyen güvenlik olaylarının zamansal akışı incelenmektedir. Ayrıca güvenlik kurumlarının fonksiyonlarını etkili bir şekilde icra etmesini sınırlayan yapısal sorunların yanı sıra ilgili yapıların görevlerini yerine getirmesine ilişkin işlevsel sorunlar da ele alınmaktadır. Haşdi Şabi'nin Irak silahlı kuvvetlerine entegrasyonu konusunda karşılaşılan sorunlara değinilmekte, Federal Hükümet ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) arasındaki güvenlik ilişkisinde yaşanan sorunlar da irdelenmektedir.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL